

РЕЦЕНЗИЯ

От: *проф.д.ик.н.Диана Иванова Георгиева*

Лесотехнически университет – София

Научна специалност 3.8. Икономика и управление

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност

3.8. „Икономика и управление (Екоикономика)“

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 835/22.03.2021г. на Зам.ректора по НИД и международно сътрудничество на УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Ива Стойчева Костова*

Тема на дисертационния труд: *Екологичната маркировка – информационен инструмент на политиката по околна среда в България*

1. Информация за дисертанта

Ива Стойчева Костова завършва 9-та френска езикова гимназия „Алфонс дьо Ламартин“ – София през 2008г. с профил биология и химия. Продължава обучението си в Софийски университет „Св.Климент Охридски“ – София и придобива ОКС „бакалавър“ по Биомениджмънт и устойчиво развитие през 2012г. Магистърска степен по Екологична биотехнология получава в същия университет през 2014г. Две години по-късно продължава образованието си по докторска програма към катедра „Икономика на природните ресурси“ в Бизнес факултета на УНСС по научна специалност „Икономика и управление (Екоикономика)“, съгласно Заповед за зачисляване на Зам.-ректора по НИД на УНСС №633/28.03.2016г. Обучението се осъществява в задочна форма през периода 2016-2021г. Със Заповед на Зам.Ректора по НИД №600/11.03.2020г. е удължен срока на докторантурата до 10.03.2021г.

Дисертантът започва работа още през 2014г. като стажант в молекулярно-биологична лаборатория. Професионалният ѝ път преминава през длъжностите: администратор по клинични изпитвания (2013-2014) и специалист по мониторинг на клинични изпитвания (2014-2019). Понастоящем е Ръководител централизиран мониторинг на клинични изпитвания (Айкювиа РДС България ЕООД).

От представените документи е видно, че Ива Костова притежава отлична езикова култура, което безспорно ѝ помага при ползването на преобладаващата чуждоезикова литература по проблематиката на дисертационния труд. Добрите ѝ комуникационни и междуличностни умения са постигнати в резултат на няколко участия в курсове в България и чужбина (в периода 2006-2017г.) и прилагането на получените знания в практиката.

Докторантът има участие в два проекта по НИД в УНСС в областта на „зелените“ маркировки (2018-2020) и „зеленото“ управление (2019-2020), което напълно съответства на научните интереси и изследванията в дисертационния ѝ труд.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е разработен в обем от 236 страници, 199 – основен текст, 22 страници библиография и 9 страници приложения. Съдържа 8 таблици и 75 фигури. Библиографията включва 338 информационни източници, 330 от които - на чужд език. Приложенията са две - въпросник за авторското изследване и текст на извършения статистически анализ чрез моделиране на структурните уравнения (SEM). Дисертационният труд е много добре изграден и се отличава с балансираност на отделните структурни части (Глава I -70 стр., Глава II - 50 стр. и Глава III – 68 стр.).

Актуалност на темата

През последните 10 години нарастна вискателността и заинтересоваността на потребителите към качеството на продуктите и услугите и към безопасността и въздействието им върху околната среда. В България приложението на информационни инструменти на екологичната политика е слабо проучено. Оценявам като актуален изследователски проблем разработването на динамични подходи и модели за изследване на потребителското поведение по отношение на екологичните маркировки.

Целта на дисертационния труд е коректно поставена, изследване на факторите, въздействащи на нагласите и поведението на българските потребители по отношение на екологичните маркировки, представляващи информационен инструмент на екологичната политика.

За постигането на целта, докторантът формулира 6 задачи с теоретико-методологичен и изследователски характер, които успешно решава, следвайки методическата рамка на цялостното изследване.

Обект на изследване са екологичните маркировки, а предмет на изследване – потребителските нагласи и поведение по отношение на екологичните маркировки и мотивиращите фактори за покупка на продукти и услуги с такива маркировки.

Начинът на ползване на специализираната литература и авторската интерпретация във връзка с изследваните проблеми, са показателни за високата степен на осведоменост на дисертанта по проблематиката, разглеждана в дисертационния труд.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Методиката на дисертационното изследване и разработеният инструментариум се отличават с прецизност и акуратно използване на набор от подходящи научно-изследователски методи като: литературно проучване, сравнителен анализ, количествено социологично проучване, статистически методи при обработване на резултатите от емпиричното проучване (SPSS Statistics и SEM).

В Глава I е направен задълбочен преглед и анализ на подходите и инструментите на екологичната политика и е формулиран извода, че прилагането на успешна екологична политика и постигане на устойчиво производство и потребление налагат разработването на инструменти, насочени както към производителите, така и към потребителите. Въз основа на прегледа на специализираната научна литература, правилно е оценена ролята на екомаркировките като инструмент за преодоляване на информационната асиметрия за потребителите по отношение на екологичните характеристики на продуктите. Голяма част от българските потребители не разпознават екологичните маркировки с изключение на маркировката за енергийна ефективност. Потребителската култура в това отношение е сравнително ниска, малка част от потребителите забелязват и търсят екоетикетите при вземане на решение за покупка.

Авторът логично стига до извода, че са необходими допълнителни изследвания на потребителската информираност и мотивиращите фактори за закупуване на продукти, означени с екомаркировки.

В Глава II дисертантът анализира основните подходи и модели за изследване и прогнозиране на потребителското поведение, които се базират на различни теоретични постановки. Разгледана е Теорията за рационалния избор като основна парадигма за обяснение на потребителския избор от гледна точка на икономическите науки, и са

посочени основните критики към нея. Направен е преглед на концепциите за психологически ефекти, както и на основните когнитивни модели за изследване и прогнозиране на поведението. Открито е Теорията на планираното поведение като съвременен подход за изследване на вземането на решение за покупка.

Разработена е методология за изследване намерението за покупка, включени са основните детерминанти на намерението и допълнителни фактори, свързани с енергоспестяващите електроуреди и ролята на маркировката за енергийна ефективност като информационен инструмент. Изградена е методика на авторско емпирично изследване, в т.ч. изследователски хипотези и модел за изследване намерението за покупка, структура и организация на емпиричното изследване.

В Глава III са обобщени и анализирани резултатите от проведеното авторско изследване на намерението за покупка на енергоспестяващи електроуреди и влиянието на маркировката за енергийна ефективност като информационен инструмент. Извадката на изследваните 337 потребители има случаен характер и не е предварително сегментирана. Изследвани са енергоспестяващите електроуреди като обща категория, без да се разграничават отделните типове продукти. Причинно-следствените връзки между различните фактори са изследвани чрез програмата SPSS Statistics.

Изследвани са мотивиращите фактори: познания, вярвания (убеждения), информираност, доверие (увереност в последствията) по отношение на покупката, законодателни норми, социална и екологична отговорност, субективна норма (социален натиск), нагласи, и намерение за покупка на енергоспестяващи електроуреди. Определени са връзките между факторите и е потвърдена валидността на разработения модел за изследване на намерението за покупка на енергоспестяващи електроуреди от българските потребители.

Резултатите от анализа чрез метода на Моделиране на структурните уравнения (SEM) показват по-значимо въздействие на нагласите върху намеренията за покупка спрямо въздействието на субективната норма.

Потвърдени са издигнатите в дисертационния труд хипотези, а именно:

- екологичните маркировки имат важна роля в преодоляването на информационната асиметрия за потребителите по отношение на екологичните характеристики на продуктите и услугите;
- липсва единен модел за описание на потребителските нагласи и поведение при покупка на продукти или услуги, означени с екологични маркировки;

- потребителското решение за покупка на продукти или услуги, означени с екологични маркировки, е мотивирано от комбинация от различни фактори.

Резултатите от проведеното емпирично проучване на намерението за покупка на енергоспестяващи електроуреди от български потребители доказват важността на предоставянето на подходящи стимули за насърчаване избора на продукти и услуги, означени с екологични маркировки.

Оценявам високо разработения модел на основата на Теорията на планираното поведение, който допринася за по-добро разбиране на мотивиращите фактори за покупката на енергоспестяващи електроуреди.

Доказана е тезата на дисертационния труд, че повишаването на разпознаваемостта на екологичните маркировки като информационен инструмент за потребителите в България води до нарастване на потреблението на продукти и услуги с такива маркировки и косвено допринася за постигане на целите на екологичната политика.

Изведени са основни препоръки за подобряване и насоки за приложение на получените резултати в практиката, които по моему се свеждат до необходимост от :

- повишаване на потребителската култура чрез използване на комбинация от съвременни информационни и маркетингови инструменти за промяна в поведението на българските потребители;
- прилагане на холистичен подход към: органите на изпълнителната власт, производители, дистрибутори, търговци и заинтересовани институции, в посока подобряване на информацията в екологичните маркировки за потребителите, и промотиране на енергоспестяващи уреди на пазара.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приемам формулираните от докторанта научни и научно-приложни приноси, като ги диференцирам в две групи:

Научни приноси

- Анализирано и оценено е приложението на екологичните маркировки като информационен инструмент на екологичната политика в България.
- Анализирана и систематизирана е научната литература в областта на приложението на екологичните маркировки в Европейския съюз и в България. Обобщени са основните предимства и ограничения от гледна точка на крайните потребители и на бизнеса и са изведени основните нерешени въпроси.

Научно-приложни приноси

- Изграден и апробиран е авторски модел за изследване на намерението за покупка на енергоспестяващи електроуреди и влиянието на маркировката за енергийна ефективност като информационен инструмент, основан на Теорията на планираното поведение и е доразвит с допълнителни фактори за обогатяване на резултатите.
- Проведено е количествено емпирично проучване сред български потребители за изследване на факторите, които въздействат на намерението за покупка на енергоспестяващи електроуреди и информираността на потребителите за маркировката за енергийна ефективност.
- Формулирани са препоръки и насоки за подобряване на приложението на екологичните маркировки като информационен инструмент на екологичната политика на българския пазар.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представени са четири научни публикации, които показват съществени елементи на дисертационното изследване. Те са докладвани на международни конференции и научни форуми в страната в периода 2017-2019 г. и са публикувани в авторитетни научни списания и сборници. Три от публикациите са самостоятелни, а една е в съавторство с научния ръководител. Може да се обобщи, че е извършено целенасочено научно изследване, части от които са представени пред научната общност и то е известно на заинтересованите. Изследването и постигнатите резултати са лично дело на автора.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е изготвен в обем от 37 страници, като в края са представени приносите, а на отделна страница списък с четири заглавия на публикациите по дисертационния труд.

Съдържанието на автореферата е разпределено пропорционално на частите на дисертационния труд. Общата характеристика включва: актуалност и значимост; цел и задачи; обект и предмет на научното изследване; научна теза и работни хипотези; ограничения на изследването и основни източници на информация. Представена е структурата, съдържанието, и е направено кратко изложение на дисертационния труд.

Авторефератът отговаря на изискванията за представяне на резултатите, изводите и заключението на работата.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Рецензията на дисертационния труд е комплексно и задълбочено изследване с иновативен характер. Направени са теоретични обобщения, проведено е емпирично изследване и са обосновани практически предложения. Постигнатите приноси с научен и научно-приложен характер, категорично са доказани в работата.

Нямам критични бележки и въпроси към дисертанта, но имам следните препоръки за бъдещата ѝ работа:

- Да използва разработения и приложен в дисертационния труд модел на проучване на потребителските нагласи и намерения за покупка в нови изследвания относно други продуктови групи.
- Да прецизира извадката и предмета на изследване (конкретна продуктова група), с оглед повишаване методологическата надеждност на резултатите.
- Да публикува основните резултати от дисертационния труд в книга, която да предостави за ползване на съответните заинтересовани страни – студенти, млади учени, мениджъри и специалисти от практиката и заинтересовани институции.

8. Заключение

На основание направените оценки на съдържанието и качеството на представените материали, убедено давам своята положителна оценка за рецензията на дисертационния труд на Ива Стойчева Костова. Изпълнени са изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за РАС на УНСС за придобиването на образователна и научна степен "доктор".

Позволявам си да предложа на научно жури да оцени положително дисертационното изследване и постигнатите научни резултати и да присъди на Ива Стойчева Костова образователната и научна степен „Доктор“ по Професионално направление Икономика, Научна специалност 3.8. „Икономика и управление (Екоикономика)“

13.05.2021г.
София

Рецензент:

(проф.д.ик.н.Диана Георгиева)